

Ten, který nás konečně prohlédl. Anebo ne?

FOTO MAFRA - MICHAL SVÁČEK

Uhranuti Venuší

JIŘÍ PEŇÁS
redaktor LN

PRACH A BROKY

Ve Spojených státech mají sviště, který předpovídá jaro. Jmenuje se Phil a dělá to tak, že v únoru vyleze z nory, rozhlédne se a zase zalezne. To se stalo minulý týden. Většinou pak jaro skutečně přijde, i když ne na celém světě stejně. Ale i tak je na něj spoleh. * V pražské zoologické zahradě se narodil orangutan. Mluví zahradu popřel, že by šťastná událost měla souvislost s volbou Miloše Zemana. Není však vyloučeno, že by se malý orangutan mohl zúčastnit březnové inaugurace, a to i se svou maminkou, jako člen nejbližšího Zemanova doprovodu. * Nastupující prezident se s tím odstupujícím přátelsky přeli, kdo z nich je větší kleptomán. Odstupující připomenul svou slavnou krádež pera z lapis lazuli a ten přicházející se svěřil, že v okolí Nového Veselí ukradl několik nafukovacích lehátek a pumpiček od kol. Oba pak vzdali čest svému předchůdci Václavu Havlovi, který si odnesl celou knihovnu, která byla sice jeho, ale Václav Klaus ji chtěl použít pro spisy své a svých oblíbených autorů, markýze de Sade, Petra Hájka, Adama B. Bartoše a jiných oblíbených satanistů. * Naše Věstonická venuše uhranula Brity, napsaly noviny k výstavě diluviálního umění v Londýně. Celá moje máma, říká jeden z návštěvníků. Takovou ženu hledám celý život, říká jiný. Musela skvěle vařit, a ten sex! Češky jsou vůbec skvělé... shodují se muži. Mohla by být vzorem i pro nás, je to feministka, kašlala na diety a diktát módních časopisů, říkájí pokrokové ženy. Šťastná to žena, prohlásila o ní královna. Paul McCartney o ní píše písničku. Punk's not dead... opakují uznale zbylí členové punkové skupiny Sex Pistols, kteří též přišli na výstavu. * Hvězdou společenských rubrik se stává první dcera národa slečna Kateřina. Již jí byla nabídnuta role v opeře Rej upírů, kde má hrát Draculovu dceru, přičemž se na závěr políbí s Danielem Hůlkou stejným způsobem, jak to má navičené s taťinkem. * Potvrďilo se, že kostra muže nalezená pod parkovištěm v Leicesteru patří Richardovi III., postavě jedné dlouhé a dosti zmatené Shakespearovy hry. Obdobně tak lze doufat, že jednou bude nalezena například kostra národem neoblíbeného příslušníka nižší šlechtě z Krkonos (Riesengebirge) svobodného pána von Trautenbergka, jehož hrob by měl být na Jilemnicku. Jeho náhrobek však byl následkem odsunu vyvrácen a použit pak do základů místního domku. V případě vítězství Karla Schwarzenberka v prezidentských volbách hrozilo, že by mohl být Trautenbergův hrob nalezen a obnoven. Tím by bylo ale hluboce otřesené poválečné uspořádání a dotčeny Benešovy dekrety. Naštěstí moudré rozhodnutí lidu to odvrátilo. * Lékaři přišli s novou metodou léčby alkoholiků. Nebudou jim již přikazovat totální abstinenci, ale spokojí se s tím, že alkoholik bude pít trochu méně, případně bude pít stejně, ale bude toho litovat. Půjde tedy o tzv. duševní či platonickou abstinenci, kdy člověk může být i zcela opilý, ale pokud bude vědět, že to není správně, nebo to bude umět maskovat, bude na něj nahlíženo, jako by byl střízlivý. Postup byl již testován. Úspěšným absolutem testů byl též nastupující pan prezident, jenž pod dohledem lékařů přešel z becherovky na slivovici, což sice není abstinence, ale jde o kreativní přístup. Nejhorší jsou totiž alkoholici dogmatici, kteří trvají na svém. Přitom, jak praví pan prezident, jen idioti nemění značku. * Navzdory všem snahám se zprostitví jsou Češi u Poláků stále nejoblíbenějším národem. Polákům imponuje na Čechích jejich bezbožnost, cynismus, zbabělost, malomyslnost, proradnost, úhořovitost a pragmatická bezpáteřnost, což jsou všechno vlastnosti, po kterých Poláci touží, ale protože jejich národní tradice jsou právě opačné, nemohou si je dovolit. Jak říká typický Polák: Kochamy Czechy, že jsou takové svině, my musíme pořád být stateční, hrdí, zbožní a modlit se k Panence Čenstochovské, zatímco Češi můžou na všechno zvesela sr., tedy kašlat, a ještě se mají docela dobře. To na nich my Poláci milujeme a obdivujeme. Ti Češi...

Udělej si Česko

Vnější pohled na českou společnost se těší oblibě. Po úspěšných dílech Gottland a Udělej si ráj vychází už třetí kniha polského autora Mariusze Szczygiela o nás: **Láska nebeská**. Dokumentuje, že typicky české příběhy mohou přicházet i z cizincova vnitřního světa.

PAVEL KLUSÁK
hudební kritik

Pro každou společnost je pohled zvenčí nanejvýš užitečnou zpětnou vazbou. V Česku širší publikum nikdy nepřijímalo vlivné zkušenosti emigrantů: podezření z nadřazenosti stíhala i pozorovatele ze západnějších zemí. Zdá se, že Mariuszi Szczygielovi pomohla pro zdejší přijetí společná postkomunistická zkušenost: přemohla českou nedůvěru a umožnila Gottlandu rozletět se ke čtenářům.

Szczygiel jim na srovnání s Polskem vyloužil pár věcí, které by domácímu autorovi jen tak neprošly: Že není běžné žít v zemi s tak potlačenou religiozitou. Že léta totalit naučila Čechy strategii přizpůsobení a že taková taktika není všude ceněna. Často píše o snaze především přežít, kterou u nás nalézá častěji než jinde – od Švejků až po příběh Vondráčkové a Kubišové.

Cimrmane náš, jenž jsi na nebesích...

Po *Gottlandu* (2006, česky 2007) následovala obdobně laděná kniha *Udělej si ráj* (2010) a nejnovejší teď přichází *Láska nebeská* – soubor fejetonů, které v deníku *Gazeta Wyborcza* doprovázely vydání českých knih a filmů (Čapek, Hrabal, Fuks, Věvech...). Hledání morálního principu v „českých příbězích“ pokračuje. Ale pokud nečteme jako nekritičtí čtenéři nové „kapacity přes Čechy“, museli jsme zpozornět: Szczygiel podává zábavné svědectví o rázovité zemi na základě materiálů, který se nám občas tak úplně nezdá. Má prostě problém s fakty: občas jsou posunutá asi jako u účetního, který pro správný výsledek sem tam trochu zakouzlí s čísly.

Ve fejetonu *Nic k smíchu* staví Mariusz Szczygiel své úvahy na zjištění, že Češi věří v existenci Járy Cimrmana. Připravuje si tak sice pointu („Jak můžete věřit na někoho, kdo neexistuje?“). „Ale to je přece úplně stejně jako u vás v Polsku, že?“). Szczygielovi přátelé to polskému autorovi patrně nevyličili srozumitelně: ta léta sdílená hra přece naopak stojí na tom, že víme, jak to ve skutečnosti s Cimrmanem je. Szczy-

giel z toho mohl vytěžit třeba story o tom, že zástupci moci nás příliš často nutí sdílet režimní výmysly, a tak se lidé odraagovávají výmyslem nevinným, vtipným, občas lehounce subverzivním. Místo toho se ptá: „Nevěří v něj Češi ze zoufalství?“

Navíc: vyjádřené přesvědčení, že českého Cimrmana svět těžko pochopí, neobstojí. Své mystifikační postavy (i když ne vždy tak populární) mají kultury mnoha zemí: z té polské se nabízí elegantní „putující vtip“ s nikdy neexistujícím skladatelem van den Budenmeyerem, jehož hudba zní v *Dvojím životě Veroniky*, *Třech barvách: Modrá* a dalších filmech režiséra Kieslowského.

Šíření dobrého jména

Hudební publicista se zájmem sleduje, jak Szczygiel vidí a slyší českou hudební scénu – spíše než by se ale dozvěděl něco nového, naráží na nedorozumění.

Optikou, která vidí jako „typicky český“ i pozdrav dobrý den, si fejetonista všiml Vlasty Průchové. Text jejího dávného hitu („docela všední den víc kouzla má než krásný sen“) je pro něj indicií svědčící o českém lpení na realitě, odmítání transcendentního, prostě materialistického carpe diem. Škoda že Szczygiel nepřijal do svého výkladu fakt, že ta píseň je typickým plodem jednoho krátkého specifického období: vznikla na konci 50. let, po odeznění stalinského kultu, když se do oficiální pop-music mohla vrátit i jiná než uvědomělá témata. Název rozhlasové soutěže *Hledáme písničku pro všední den* vyjadřoval zakládadlo, jak smí vypadat – v pořadí tvrdě cenzurovaném prostředí – apolitická písnička. Jiný než v té době taková poetika nekvetla: a nemělo by patřit do úvah o češtví také rozlišení, co vzniklo autenticky a co jako plod her s cenzurou?

Pohybovat se v cizí kultuře je nevděčné: leckdo může autorovi něco vyličít nepřesně a historické situace může skrývat překvapení. Otakar Vávra byl „uznávaným tvůrcem za všech režimů“? Dobrá, ale neměnila se v tom případě dost výrazně skupina těch, kdo ho uznávali?

Nebo „případ“ *Ostře sledované vlaky*: „Když režisér filmu Jiří Menzel spatřil Neckáře poprvé, vzbudil v něm ten hubený mrňavý ošklivec takový soucit, že mu chtěl dát pětikačku.“ píše Szczygiel. Což zní vůči pozdějšímu Oskaru zajímavě, ale vůbec to není jisté: když Menzel točil, Neckářovi už vycházelo první elpíčko a byl mladá obdivovaná elegantní hvězda, ne nejistý ošklivec. V jedné větě pak Szczygiel zmiňuje Skřivánky na niti i cenu na festivalu v Sopotech 1978 za píseň *Ten chléb je tvůj i můj*: už ale nedodává, že režimní úlitbu plnou žvástů, vzdálenou autentickému a zábavnému popu, točil Neckář jako součást pokání, aby potvrdil svou distanci od hrabalovského filmu a svobodných 60. let. Cenu ze Sopot nelze vystavit vedle úspěchu *Skřivánků*: je jeho protikladem.

Leckterá odhalení tu čteme docela překvapeně: to když se Szczygiel třeba opírá o bonmot Jiřího Menzela, že „Čechy neproslavilo to, že někde panovali. Proslavilo je to, že někomu sloužili.“ Neproslavilo se náhodou právě ti Češi, kteří oba póly (dnes už dost umělé) dichotomie panovat-sloužit ignorovali? A návrhářka Blanka Matragi že je idolem českých dětí a „každý český novinař“ s ní touží obědvat? Zpráva o Lesním baru v Jeseníkách (nehlídané turistické samoobsluze, jež zůstává nevykradená) je milá, ale takové místo je v Česku jedno a solidarita je mezinárodní jev. Autor *Gottlandu* se tentokrát mění na historikáře, který spíše už jen chtěně drží rovinu „to je pro ty zvláštní Čechy reprezentativní“.

I ve své nové knize se Szczygiel drží roviny „toto je pro ty zvláštní Čechy reprezentativní“. Z bystrého pozorovatele už se ale mění spíše jen ve vtipného historikáře.

Zdejší relativizaci hodnot vidí Szczygiel mimo jiné v názvu filmového cyklu *Lesk a bída konformismu*. „V životě by mě nenapadlo, že konformismus může mít i lesk.“ píše: ten nepochybně nechtěli propagovat ani filmoví dramaturgové a je těžko věřit, že by Szczygiel nedokázal ucítit ironii nebo narážku na paradox, který by byl typicky český jen tehdy, kdyby byli Čechy jeho pozorovatelé Stendhal, Balzac či Orson Welles.

Mariusz Szczygiel se opakovaně dopouští jednoho stylistického triku: líčí cosi nepřilichotivého a jedním dechem to komentuje jako báječnou, neodolatelnou věc, jednu z těch, pro něž má Čechy tak rád. (Takový postup známe z mnoha „atraktivních“ knižních pamětí bývalých hvězd, třeba Ladislava Štáidla nebo Milana Drobného: Jirku Šlitru jsem měl nesmírně rád, ten dokázal ukrást melodii tak šikovně jako nikdo druhý!) Přesto by nebylo šťastné mít námitky vůči Ceně ministra zahraničí ČR, která byla v roce 2009 Szczygielovi udělena „za šíření dobrého jména České republiky v zahraničí“. Ono to v pravém smyslu není vždycky dobré jméno: ale je to – v případě *Gottlandu* – realistický a populární pohled na naše moderní dějiny.

Nezávislost toho pohledu, empatického i kritického, je víc než mechanické „šíření dobrého jména“. To však mluvíme o *Gottlandu*, *Láska nebeská* nemá na takovou cenu dost výraznosti.

Problematická Szczygielových knih vyplývá i ze žánrového rozkolísání: v *Lásce nebeské* neví, jestli chce být spis Rudolfa Křesťana, nebo Vladimíra Macura (jehož diagnóza československých fenoménů *Český sen* zůstává velmi vysokou lafkou). Jinými slovy: deníkové fejetony ho tlačí k populárnímu jazyku, zkrátce a vypravování historek s pointou, avšak zároveň má ambice analyzovat a odhalit detaily jako reprezentativní znak čehosi typicky českého. Szczygielovo „a tak je to v Česku se vším“ je ale mnohdy ukvapené, postavené na nedostatečném porozumění. Výhrady bylo možné mít i ke *Gottlandu*, ten byl však mnohem pevněji postavený na delším a důkladnějším průzkumu.

Případ Szczygiel

Szczygiel byl u nás přijat jako „ten, který to konečně uviděl“. Příběhy podle jeho knihy byly inscenovány v divadlech v Praze a Ostravě, chystá se také celovečerní film. Není přitom sám, kdo se pustil uměleckou formou do kritiky a charakteristiky českých poměrů a stojí proto za úvahou, proč na úrovni midcultu uspěl právě zahraniční autor, a ne některý z mnoha českých.

Roli jistě sehrála šťastná forma *Gottlandu*. Nestál však ruku v ruce s ní také fakt, že Szczygiel přichází zvenčí, a tak mohl vystavit svůj obraz Čech, aniž by se vpletl do lokálních her závidění a obav z odlišného názoru? Vždyť ve zdejším prostředí bývá kritika národní povahy (od našich domácích autorů) tak často označována za neúčelnou intelektuální a elitářství. Případ Szczygiel svědčí o tom, že určité publikum potřebovalo autora z ciziny, aby slovo o totalitních a posttotalitních Čechích ulehčeně přijalo.

Když se to takhle shrne, vypadá to jako další – lehce bizarní – český příběh, který by se hodil do nějakého budoucího pokračování *Gottlandu*.

KNiha TÝDNE

Láska nebeská Mariusz Szczygiel

V překladu Heleny Stachové vydala nakladatelství Jiskrova Jaroslava – Máj / Dokořán, Praha 2012, 176 stran.

